Ex Libris
Joannis Nepomuceni
Hamienski
mp

LUDOVICI
MAGNI.
FRANCIÆ & NAVARRÆ
REGIS
Laudatio Funebris.

DICTA

In Regio, ejusdem LUDOVICI MAGNI *Collegio à* CAROLO PORRE'E, *è Societate* JESU.

Prid. Id. Novemb. Añô M. DCC. XV.

Impressa Parisiis & Posnaniæ recusa, Annô Domini 1737.

LUDOVICI MAGNI
Laudatio Funebris.

QUod in regnis, omnium moderator regnorum, hoc in Regibus, Regum idem arbiter omnium Deus efficere solet, cum suam in alterutris potentiam ac liberalitatem commendare ipsi visum est: CARDINALES EMINENTISSIMI, ILLUSTRISSIMI ECCLESIÆ PRINCIPES, PRÆSIDES ILLUSTRISSIMI, AMPLISSIMI SENATORES, CÆTERIQUE OMNIUM ORDINUM AUDITORES ORNATISSIMI. Regna quædam sic illustrat, ut in ea opes, triumphos, & ornamenta cumulatissimè congerat omnia, quæ reliquis imperiis certo fine ac modo dividit; Reges quosdam sic ornat, ut in eos animi corporisque dotes, belli pacisque laudes, & decora liberalissimè conferat omnia, quæ cæteris Principibus non avarâ, sed minùs larga manu distribuit. Quasi ex illis aspectabilibus Diis, quosdam amet eligere, in quibus imaginem suam pleniùs exprimat, & expressam, mortalium oculis ad reverentiam proponat.

Quod cùm in multis antea Regibus factum legimus: tum in eo vidimus perfectum, qui Galliæ, maximo donorum omnium luctu, ereptus est, LUDOVICUS XIV. Cognomento Magnus; quem DEUS, ex antiquissima toto orbe familia nasci voluit, ut duodecim gloriam sæculorum, jam inde ab ortu acciperet, & unô minùs sæculô propriis laudibus superaret, quem Gallorum votis diu tenuit, ut ad miracula natus, miraculô quoque genitus intelligeretur: cui grandem infudit animam, ut haberet imperio parem: cui majestatem corporis, animo dignam addidit, ut Magni cognomen, ex omni parte sustineret: cui tot virtutes concessit domesticas, ut, si per eas ad solium veniretur, is, vel privatus, eò perveniret; tot Regias, ut si Reges inter Rex eligendus foret, is omnium unus vel primus eligeretur; quem utraque fortuna probavit, in utraque magnus, in utra major esset, dubium relinqueret: cui citò regnare dedit, quia nimium diu regnare non potuit: quem omnium ex omni memoria Regum diutissimè imperare voluit, quia si sempiterna forent hominum imperia, imperare semper meruit.

Superba nimiùm Gallia, si semper imperaret is, quo regnante, gloriam ipsa suam tantò superavit, quantò reliquorum famam imperiorum ante superaverat. Sed qui regna dat gentibus, & regnis Reges, idem aufert *illa*, & hos

repetit

repetit certo ac definito tempore, ut omnes intelligant, solum perpetuò regnare immortalē Deum. Hac omnibus constituta lege, repetitus est; & ablatus terris, qui Galliæ ad splendorem, Religioni ad præsidium, Regibus ad exemplum, Gentibus ad spectaculum, orbi universo pene ad miraculum fuerat concessus. Quanta, quàm multiplex in uno viro omnium jactura!

Quòd si privata, in publico luctu, damna recensere licet (& nobis certè, licet, nisi malumus ingratè timidi, quàm piè audaces videri) qualem nos in Principe patronum, qualem in domino parentem amisimus, qui pro sua erga hoccè Collegium munificentia, Fundator ejus appellari meruit, imò debuit; & pro sua erga nos benevolentia, dici non recusavit!

Laudandus itaque nobis deinceps mortuus, qui toties nobis laudatus est vivus. Durum ac triste Oratoris officium, in luctibus suis fieri disertum! Ingrata hodie primùm, quæ semper antehac jucundissima fuit, laudandi Principis optimi necessitas! Ardua verò & operosa res, demortui laudes oratione complecti, qui omne laudum genus, vitâ sit complexus; & quod argumentum Oratores multi, lætitiâ publicâ erecti, dum assumerent divisum, sub mole laborabant; id totum simul Oratorem unum, mœrore gemino debilitatum, in se recipere!

Non detrectabo tamen onus impositum; Vi-

res addet amor, si dolor adimet. LUDOVICUM omnium gentium suffragiô Magnum, quantus fuit, exhibere conabor; & illum tripartitâ Oratione, triplici nomine Magnum ostendere; Magnum bello, majorem Pace, Religione maximũ.

Talem nuper, aliud (a) agendo designabamus dum viveret; talem, postquam vixit, adumbramus. Nihil mortuo detrahet veritas, quia vivo nihil adjecit adulatio. Sola ejus laudes deterere potest Oratoris tenuitas; & multùm sanè deteréret, si quid ei posset deteri, cujus effigies in omnium animis impressa ipsum exhibet totum, vel dum imago oculis proposita, eundem vix aliquâ sui parte repræsentat.

Istam effigiem sæpius inspicite, Auditores; & in illa multò magis, quàm in Oratione nostra LUDOVICUM ter Magnum recognoscite, amate, & lugete.

PRIMA PARS.

Regibus non una, ùt militibus; non gemina, ut ducibus; sed triplex ad laudem bellicam aperitur via. Bella enim quæcunque Regni causâ gesta sunt; sive illa suis auspiciis gesserint, quod Regum omnium est; sive illa consiliô administraverint, quod pauciorum est; seu denique, quod paucissimorum, illa ductu ipso confecerint; ex iis gloriam omnibus solent, quodam jure suo, accipere: quoniam id omne

(a) *In Oratione habita de Panegyricis An: 1714.*

omne Regibus, benè, vel malè cadit, quidquid regnis feliciter aut secùs evenit.

Quem triplicem veluti campum, etsi fas est Oratorem ingredi, & inde palmas Heroi legere; illa tamen omittam prima auspicatissimi regni tempora, quibus LUDOVICUS jam Rex, sed nondum imperii rector, jam exercituũ dominus, sed nondum ductor, jam consiliorum quasi caput, sed nondum moderator, bella tum externa, tum domestica, felicitate sua, virtute aliena, componeret.

Licuerit Oratoribus, qui tunc temporis res Gallicas dicendo prosecuti sunt, ad pedes triumphatoris pueri gratulabundos accedere, etiam sinè adulationis suspicione. Licuerit bellicas Lauros ad Rupem Regiam, ad Friburgum, ad Norolingam, alibique collectas regiæ ipsius coronæ attexere, sinè ducum nostrorum invidia; illum ego corollis non onerabo, quas deinde jam factus ductor famæ suæ & æstimator, removit à suo capite, & superioribus belli ducibus regnique administris reponendas esse declaravit. Præclarum sanè LUDOVICO fuit eas remittere laureas, quas posset meritò suas dicere; cum ejus auspiciis ita mancipata fuisset victoria, ut iidem imperatores modò victores, modò victi, prout has vel illas sequerentur partes, pugnasse quidem virtute sua duce, sed comite LUDOVICI fortunâ vicisse viderentur. Facilè ta-

men Regi fuit, qui propriis abundaret virtutibûs, nihil ſuum duceret, quod fortunæ ſolùm eſſet ſuæ. Facilè fuit abs rebus iis, quæ ipſius duntaxat geſtæ forent auſpiciis, nolle felicem appellari, qui ſatis ſuperque ab illis emineret, quas ductu ſuo geſſerat, vel conſiliô, ut Magnus bellô prædicaretur.

Regem enim bellô magnum quæ res efficiunt? Hæ opinor, magna bella, magnæ virtutes, magna facinora, magni bellorum exitus. Quæ omnia & ſingula LUDOVICUS ita comprehendit unus, ut alia quidem aliis majora in eo fuerint aliquando; ſed ipſe in omnibus, ſingulis magnus, ac ſibi ſemper æqualis extiterit.

Bellorum magnitudinem unde potiſſimùm repetendam eſſe dixerimus, AUDITORES? An ex hoſtium numero, qui aliquando virtutem obruit? An ex virtute, quæ numerum ptoruit? An ex locorum diverſitate, quæ vires imperii diſtrahit? An ex temporis diuturnitate, quæ opes atterit?

Si ex hoſtium numero; hoſtes multitudine propè innumerabiles, vel ſoli, vel cum ſociis ſuſtinuimus, qui eſſent ipſi nobis à lapſu ſuſtinendi. Europa nunc æmulatione, nunc timore dominatûs Gallici excitata, milites in perniciem noſtram, toto ſuperiore ſæculo parere & parturire viſa eſt, ſemper enixa, nunquam exhauſta. Ut, quod Poëtæ commenti ſunt, ex ſatis Draconis denti-

dentibus, natos esse armatos homines, illud de sepultis hostium ossibus credere fermè liceat, in de novos prodiisse exercitus, qui non in se, ùt illi terrigenæ fratres, sed in nos arma converterent.

Si virtus bellica spectetur; dimicandum fuit cum gentibus, virtute quidem & ingeniò diversis, sed utrôque metuendis.

Cum gente imperiosa; hoc est quæ uno contenta Rege, regnis pluribus contenta non est: cujus ditio in utrumque orbem latè diffunditur, animus ipsa ditione latiùs extenditur: quæ nos usque habuit æmulos, donec haberet socios: quæ dominum à nobis quidem accepit volens, sed ipsa dominos antea dare nobis voluit invitis; & se daturam aliquando speravit.

Cum populo, Gallos inter atque Italos, ùt locorum situ, ita fortitudine & calliditate medio; & ad alteram, ubi altera minùs proficit, facilè converso.

Cum natione, tot militum fœcunda, quot virorum; quæ cùm robustissima sit corpore, non minùs animi vî certat, quàm robore corporis: quæ cùm valentissima sit imperiò, in nos sæpe tota imperii mole incumbit; quæ cùm libertatis retinentissima semper fuerit, inimicis Gallici nominis, mancipare se promptissima semper est, & libertatem sæpe amittit, vano amittendi metu.

Cum Insularum incolis pugnæ avidis, temerè pugna:

pugnacibus, feliciter temerariis; qui nisi nos vincerent aliquando, essemus invicti; nisi à nobis vincerentur, essent insuperabiles.

Cùm Republica, cujus potentia, velut illa Romana, à levibus principiis exorsa, crevit in immensum: quæ in angulo terræ posita, & maris arctata fluctibûs, terrâ marique longè ac latè dominatur. Quæ opes novi orbis colligit, ne à veteri accipiat leges: quæ virorum infœcunda, nunquam non abundat militibûs: quæ pro suis semper commodis certat, periculis ferè alienis; nunquam auxilii certior, quàm cùm opis egentior; à nullis magis defensâ, quàm ab iis, quibus maximè infensa; nusquam magis tuta, quàm ubi aquis demersa.

Cum Barbaris denique & peregrinis gentibus, cupiditate prædæ inflammatis, navium celeritate securis, littorum asperitate munitis, odiô Christiani nominis in expugnabili armatis, seu vincant seu vincantur, semper inimicis, nunquam pacatis.

Jam verò si ex locorum diversitate bellum æstimetur; quàm variis, sive terra, sive mari locis sumus appetiti? Ingruentibus à dextrâ, à sinistra, à tergo, à fronte exercitibus; ut variô multiplicique distracti periculô, dum petitiones omnes effugere volumus, pateremus omnibus; & modò his, modò illis, nudum, aut minùs tectum latus objiceremus.

Si ex

Si ex bellorum diuturnitate rem metiemur: quàm longa, aut quàm multa nobis bella quasi serie perpetuâ incubuerunt? Non alia ex aliis nasci, sed aliis alia inseri diceres; neque gentem unam campo cedere, nisi ut altera in ejus locum succederet. Ut non magìs Herculi nostro, quàm illi Thebano, clavam deponere, & ad tempus connivere somno licuerit.

Ad hæc porro bella tam diuturna, tam diversa, ex tam numerosis, tam bellicosis hostib9 cõflata, quas LUDOVICUS virtutes attulit? Quas & quantas bellorum magnitudo postulavit. Fortitudinem animi, quæ nihil non auderet: Providentiam, quæ nihil non caveret: Sagacitatem, quæ aliena consilia exploraret: Prudentiam, quæ sua regeret: Celeritatem, quæ hostium festinationem anteverteret: Constantiam, quæ ipsorum pertinaciam expugnaret: Clementiam, quæ victoriam ipsam vinceret: Firmitatem præterea corporis, nullis inflectendam equitandi aut vigilandi laboribûs, nullis resolvendam æstûs caloribûs, nullis hyemis frigoribûs infringendam. His ille dum procedit ad bellũ comitatus, quarũ pars antevolat duce providentiâ, pars adhæret lateri, aut sequitur, agmen claudente victoriâ, quanta interim populis, vias hinc inde obsidentibus lætitiâ! quanta hostibus longè prospicientib9 trepidatio! quanta exercitibus nostris ducem in

Rege

Rege accipientibus fiducia! si stetit ille, stant undique metu attonitæ urbes: si movetur, nutant pavore arces: si progreditur, omnia venienti cedunt: pontem accipiunt amnes: viam aperiunt saltus: juga demittunt montes; claustra reserant provinciæ. Ubi verò quò destinavit, eò pervenit: continuò explicat se omnis virtutũ ordo; accingitur operi; & ea renovat facinora, quæ admirata est antiquitas: ea patrat, quæ omnis admirabitur posteritas, vix ulla imitãdo cõsequetur.

Admirata est Mœsia flumen altissimum, obsistente Persa, à Macedonibus tranatum, sinè exemplo. Duplicavit exemplum LUDOVICUS exercitu trans Rhenum trajecto, repugnante Batavo; & priori miraculo fidem adjecit, admirationem abstulit.

Admirata est Asia Petram, quæ solis videretur avibus superabilis, clam, & tacitè ab aliquot militibus superatam. LUDOVICUS in arcem Vesuntionis undique præruptam, Gallos media luce inter crepitãtia fulmina transportavit; & Victoriam ostendit non minùs sibi, quàm Alexandro pennatam famulari.

Admirata est Hispania expugnatas à Romanis arces, quæ dicerentur inexpugnabiles, LUDOCUS Belgii propugnaculaexpugnando, fecit, ne quæ deinde arx dici auderet inexpugnabilis.

Admirata est Græcia tot urbes ab uno Demetrio captas, ut ipsi expugnatoris nomen addiderit.

sit. LUDOVICUS plures unâ hyeme cœpit munitas urbes, quàm ille totâ vitâ viderit.

Admiratus est aliquando Cæsar, tantam in vincendo celeritatem suam, ut veritus ne diutiùs narraret, quàm pugnaverat, tribûs omnino verbis rem totam comprehenderit, *veni, vidi, vici.* LUDOVICUS Bataviam vix dum ingressus, nondum viderat, nondum venerat, jam vicerat.

Dicat præterea quid admirata sit antiquitas; & miracula miraculis reponemus: vel potiùs videat nostra, obstupescat, & sileat.

At enim optaretis forsitan (quoniam in iis, quos amamus, vel admiramur, vota plerumq; ultra modum extendimus) optaretis ad hæc tanta LUDOVICI facinora, prostratas campis acies, & exercitus internecione deletos adjici. At nolite vobiscum pugnare votîs, Auditores, nolite sublato LUDOVICO id optare unum, quod eô vivô unum extimuistis. Timuit enim verò Gallia, & proficiscente ad bella Rege suo semper timuit, ne collatîs cum hoste signîs dimicaret. Meminerat, nec sinè horroris sensu recordabatur, quoties ille in obsidendis urbibus, dum opera lustrat & promovet, dum exemplô præit & excitat, in capitis periculum venerit; & ipsa cum capite suo, hoc est cum Rege, periclitata sit. Timebat, quæ nihil ab hoste suis provinciis metueret, ne laude bellicâ jam cumulatus Heros, sed ùt laudis natura fert, nondum satiatus, no-

vam

vam Martis aleam tentaret. Gratia optimo Regnorum & Regum Custodi Deo quòd idem hosti & Galliæ metus incubuerit, & quantùm istâ Regis capiti, tantū ille sibi à Regis manu timuerit. Gratia hosti benè provido, quòd advētante LUDOVICO semper fugerit, & fuga saluti suæ, securitati nostræ consuluerit. Gratia multò magis LUDOVICO, quòd desiderium vincendi suum, amore metùque nostro non debilitari, sed comprimi permiserit: quòd intellexerit aliter Henrico Magno, dum regnum quærit & comparat, aliter sibi, dum Regni fines tuetur vel amplificat, bellandum fuisse· quòd se demum satis vicisse senserit, ut superbissimis illis gentium victoribus nihil inviderer. Et verò sic ille vicerat, ut nemo dubitaret, quin eorum præcipitem impetum posset assequi, si vellet sic ii vicerant, ut meritò dubitares, utrùm maturam ejus in agendo celeritatem, ut maximè vellent, consequi potuissent.

Sed neque laureîs acie instructâ demessîs LUDOVICUS caruit. Quodcunque solum à militibus nostris, eo mittente, pressum est; illud felicem sylvam sub vestigiis triumphalibus protulit. Lauros in suis campis Flandria, suis finibus atq; adeo in sinu suo Germania, in suis rupibus Catalaunia, in suis vallibus Sabaudia, in suis montibus Italia, in suis littoribus Africa, in suis insu-

tis America, in ſuis etiam vadis Oceanus peperit; ſoli naturam, cæli rigorem, tempeſtatis inclementiam ubique vincente Gallo, qui non LUDOVICI quidem ductu, ſed conſiliô & auſpiciis dum pugnaret, omnia vinceret. Collectam tot locis ſegetem Regi ſuo miles redux obtulit, pretioſum munus, ſed debitum.

Neque verò illorum duntaxat fuit laurea, qui meſſuerant; ſed ejus quoq; fuit maximè, qui manus ad metendum idoneas elegerat; qui delectas ferrô armaverat; qui armatas direxerat conſiliô: qui ad feriendum applicuerat imperiô; qui ferientes virtute ſua roboraverat. Ejus denique fuit, qui tum ageret in caſtris, cùm in aula ceſſare videretur; qui exercitus ſuos movebat immotus; regebat abſens; & ipſos præliorum caſus, quantùm humana prudentia poteſt, mente nutùque moderabatur.

Hinc adeò bellorùm exitus, qui potiſſimùm in ducibus ſpectari ſolent (tametſi magnos imperatores non tam faciunt, quàm probant vel commendant) LUDOVICUS habuit ita felices, ut quàmvis aliquando victus, poſtquam abfuit à caſtris, nunquam arma, niſi victor, poſuerit: ita celeres, ut Provincias uno menſe, una hebdomadâ, unâ die occupaverit; ita inexpectatos, ut & hoſtium metum & ſpem noſtram, ſæpe vicerit; ita incredibiles, ut non modò priusquam ageret, ſed etiam cùm egerat, fidem propè ſupe-

rave-

raverit; ita immensos, ut omnia prosperorum eventuum genera, intra dominatûs sui tempora concluserit.

Cujus rei testes erunt, ad omnium ætatum memoriam, unius Regis ductu vel consilio, captæ urbes ampliùs ducentæ; profligati exercitus supra viginti; adjunctæ regno Provinciæ complures; confirmati in solio Reges; dissipatæ ferrô gentes; domitæ Respublicæ duæ, & altera solô obsequiô, altera solô naufragiô ab interitu servata; Europa trophæîs insignita; Africa fulminibûs ambusta; America suis coloniis asserta; totus denique terrarum orbis fortitudinis Gallicæ famâ peragratus, & territus, vel conciliatus.

LUDOVICUS itaque propter illlam, & bellorum, quæ sustinuit & virtutum quas exhibuit, & facinorum; quæ gessit, & eventuum, quos habuit, magnitudinem, bellô magnum agnoscant omnes eodem cognomine donati Imperatores, Magnum agnoscat Alexander, plurium domitor gentium, sed minùs bellicosarum: Magnum Carolus, ampliorum victor regionum, sed minùs defensarum: Magnum Henricus, recuperator imperii, sed non amplificator: Magnum & ille Pompejus, qui triumphare citiùs cæpit, sed maturiùs desiit. Magnum bellô admirentur omnes quotquot fuerunt ipsi bello admirabiles. Nos majorem pace amemus; & ereptum nobis Regem

gem Pacificum, alterâ orationis parte lugeamus.

SECUNDA PARS.

CUm tanta ſit pacificas inter bellicaſve virtutes disjunctio, quanta pacem inter, bellùmque diſcordia eſſe intelligitur; mirabitur credo aliquis, quomodo is pace magnus, nedum major dici verè poſſit, qui magnus bellô fuerit jure appellatus. Admirari hoc ſanè liceat, (ſi tamen reperire) in vulgaribus Heroum animis. Nam & Heroum quoque ipſorum quoddam vulgus eſt, quorum plerique ita fulgent in caſtrenſi pulvere, ut in aulico ſplendore obſoleſcant: Heròés foris, domi vix homines: nunquam admirandi, niſi fuiſſent formidandi; nunquam fortè magni, niſi fuiſſent immanes.

At vero exiſtunt; aut certè extitit ingentis cujusdam animi vir, qui cùm arma nunquam exueret, niſi victor hoſtium, quos fortitudine primùm, deinde clementiâ debellaverat; niſi victor animi, cujus impetum in ipſo victoriarum curſu continuerat; niſi victus charitate populorum, quam gloriæ ſuæ antepoſuerat, ſic uteretur otiô aliis conceſsô vel imperatô, ut pace quàm bello major, dici mereretur.

Magnum equidem fuerat propagare fines imperii: ſed majus illius augere vel reparare vires. Magnum, leges imponere hoſtibus; ſed majus populos emendare legibûs. Magnum, inſi-

gnire Europam trophæîs; sed majus ornare Galliam artibûs. Ad illud bellô fuerat usus, ad hoc pace usus est LUDOVICUS, tantò majori cum laude, quantò externæ imperii gloriæ præstat domesticus splendor, & Regni amplitudini, ipsa regni incolumitas.

Frustra vî armorum propagatur imperium foris, nisi fructibûs pacis intùs reficiatur. Dum longè protendit fines, ejus plerumq; decrescunt vires, & exhauriuntur. Idemque ferè bellicosis gentibus evenit, quod arboribus generosis, quò brachia latiùs explicant, hoc minùs robore invalescunt.

Ut autem vires reparentur imperii & augeantur, non satis est illud pace quiescere, nisi communes regni provincias, veluti succus per omnes arboris ramos, uberiùs diffundantur. Hoc intellexit Rex pacificus; huc mentem appulit: & quoniam id præstant in regno fluvii: quod fibræ in arbore, illud curavit primum, ut fierent ii, quantùm natura pateretur, vehendis ultrò citroque mercibus idonei. Ergo qui modò fluminum altitudinem exploraverat, ut bellica instrumenta transportaret; idem mox exploravit amnes, ut pacis commoda circumquaque traduceret. Qui undas ex alveis deductas in rivulos diviserat, ut evertendis arcibus aditum reperiret; mox collectas è rivis aquas, in canales induxit, ut alendis urbibus commeatus invehe-

ret.

ret. Qui maria ſuîs claſſibûs intercluſerat: mox Mediterraneo commiſit Oceanum mari, ſubmotis longiſſimô ſpatiô terris, excavatîs non ſinè miraculo rupibus. Magnum opus! quod natura ſociavit, illud diſſolvere; quod diſtraxit, illud conjungere. Dignum opus Cæſaribûs! ſi forent ipſi, naturam digni vincere Cæſáres. Reſervatum opus LUDOVICO! cujus erat in fatis miracula à potentiſſimis illis mundi dominis tentáta ſæpius & relicta, moliri ſimul & perficere.

Fruebatur interim Gallia ſuîs opibûs per fluvios, per mare, è provinciis in provicias liberè commeantibus, ſicque rerum per ſe fæcunda erat omnium, ut illâ ægrè carerent cæteræ nationes; hîs ipſa facilè careret. Ex quo præſertim tempore lanificia è vicinis gentibus ad nos LUDOVICUS acciverat, Gallosque probaverat utriſque Minervæ ſtudiis aptos eſſe; poſſe illos ut enſem fortiter, ſic acum tractare ſolerter; & utraque laude vincere. Ne quid tamen ad copiam deeſſet, externas opes apud nos deſiderari paſſus non eſt. Indiam mercatoribus noſtris utramque aperuit. Illorum excitavit audaciam: acuit induſtriam; fortunam adjuvit. Illos munivit edictîs in Galliâ, navibûs in Oceano, colonîs & propugnaculîs in peregrino littore, ubique gentium, amore nominis ſui vel terrore, vallavit. Abiêrunt illi tantò freti præſidiô; maria ſecuri obiêrunt; in longinquas re-

giones penetrârunt; mercibus commutârunt, & Galliam in Indias transferentes quodammodo, Indias in Galliam subinde referentes, tantùm auri argentique advexerunt, ut nisi opes ad communem gentis usum traducendas avidiùs colligeret avaritia, & humanis usibus invideret, vix unus aliquis in regno incolis frequentissimo, inopiam nisi ex copia ipsa cognosceret.

Pergite tamen viri de patriâ optimè meriti, pergite novis nec simplicibus auspiciis illa bene mereri. Auspicia novi Regis & sua vobis commodat Princeps, qui ad regimen Galliæ non uno venit nomine; & Galliam non unâ virtute regit: qui dum saluti consulit publicæ, hoc unum timere finit, ne minùs parcat suæ, quâ salus publica continetur: qui sic Regem instituit exemplis; sic regnum reficit curis, ut & optimum regno Regem, & regnum Regi optimum comparet: qui populorum amores colligit, ut pupillo regnanti tradat, partem regni longè optimam; & tradendo retineat, mercedem laborum unicam, & unicè quæsitam.

Pergite; inquam; & in quascunque terras appuleritis, luctus nostros docete; solatia nostra ne silete. Dicite LUDOVICUM MAGNUM vixisse; hoc uno appellato nomine, damna nostra gentes intelligent. Dicite Philippum Galliæ Rectorem esse; & hoc audito nomine, Principem intel-

intelligent manu fortem, ingenio magnum, consilii plenum, belli ſtudiis nobilem; pacis artibûs egregium, tam pace, quàm bello vitæ pro patriâ prodigum, auctoritate dominum, popularitate civem. Imperio regendo habilem, habendo idoneum. Hæc intelligant gentes, & oblata nobis in tanto principe ſolatia gratulentur, ſi nos amant: neque gratulentur ſolùm; ſed & illo tutore & auſpice, commercia foveant à LUDOVICO inſtituta; qui nos omnibus conjunxerat gentibus, ut Galliæ vires augeret pace, vel repararet; amandus, quòd ſemper voluerit; laudandus; quòd ſæpe fecerit; excuſandus; quòd aliquando non potuerit? nec minùs amore dignus & laude, quòd populos legibûs emendaverit.

Illa vulgò & temporum diuturnitate, quæ firmiſſima quæque diſſolvit, & armorum licentia, quæ ſanctiſſima quæque corrumpit, regnis importatur calamitas; ut diſciplinæ domeſticæ vincula; niſi adſtringantur diligentiùs, paulatim relaxentur; ac dum leges accipiunt hoſtes, ipſi legibûs eximant ſeſe populi; & multa contra jus, alii faciant, alii patiantur.

Malè igitur Macedoniæ ſuæ conſulebat ille Aſiæ domitor, Rex, nulli forſitan imitabilis, ſed neq; imitandus, qui longè vagatus, jura imponeret alienis, dare ſuis omitteret.

Non ita LUDOVICVS. Enſe martis recon-

dito, Justitiæ gladium accepit Rex justissimus, & in vitia ex otio vel à tumultu nata, vim legum exeruit.

Gliscebat in dies sæpe compressus, semper resurgens singularium certaminum furor; nec vili, sed nobilissimo regni sanguine pascebatur. Hostes quærebat domi, qui abessent foris; prælia indicebat sine jure; pugnabat sine modo; vincebat sine triumpho: sed vincebat impunè: & ipsa impunitas, triumphi locum obtinebat. LUDOVICUS pœnas victoribus victisque constituit, hoc ampliores, quòd ad vivos mortuosque pertinerent; hoc graviores, quòd essent cum infamia conjunctæ; hoc minùs eluctabiles, quòd omnis veniæ spes, sacramentô regiô tolleretur. Sicque ignominiæ metu coacti sunt vivere; quos opprobrii timor cogeret mori.

Abutebantur potentiâ suâ quibusdam in locis viri Nobiles, tantùm sibi licere rati, quantùm se posse confiderent. LUDOVICUS eorum coërcuit impotentiam; & in eo regno, ubi summorum pariter & infimorum dominus ac tutor foret, nihil posse quemquam vel audere voluit, nisi quantùm liceret. Atque ita cavit, ne aut tenuitatem premeret nobilitas; aut adversùs nobilitatem, insurgeret pressa tenuitas, aut altera noceret alteri, vel invideret.

Dominabatur alicubi in judiciis gratia! vel avaritia. Nec sic Themis velum prætendebat oculis,

oculis, ut ne manus nimis liberaliter supplices videret; nec sic æquabat lances, ut ne altera pretioso pondere labaret; nec sic gladium stringebat, ut ne dextrâ malè pertinaci deflueret. LUDOVICUS ex incorrupto illo & indeflexo Parisiensi Senatu delegit Judices, qui Provincias obirent cum potestate; qui de judiciis ipsis judicarent æquitate pari & auctoritate, & iniqua emendarent, laxa coërcerent, corrupta rescinderent, quâ re provisum est, ne, quæ summa iniquitas est, Jus ad injuriam verteretur.

Texebantur in foro litium ambages immensæ, quibus sæpe irretiti clientes, nullum reperirent salutis exitum; & vel persequendo jure suo defessi, illud assequerentur nunquam; vel illud assequendo exhausti, nihil se demum consecutos esse deprehenderent: LUDOVICUS novo codice lato, novam obtinendi juris sui formam aperuit, sinè ambagibus expeditam; sinè circuitu brevem, sinè errore certam, sinè discrimine omnibus tenendam, nec recusavit ipse toto trimestrî spatiô omnia supremi Magistratûs munia obire solus; & quâ manu sceptrum gerebat, eâdem sigilli fidem imprimere: ut ostenderet, quàm benè cum Regni administratione, Juris tractatio conveniret; quanta utriusque non dignitas modò, sed quasi societas esset: atque intelligerent omnes in Gallia, si minùs Judices regnare, at Regem judicare.

Ut vigent opibûs; ùt ſtant legibûs; ita florent artibûs imperia: multoque magis harum operibûs, quàm triumphorum inſignibûs ornantur. Squalluit mundi caput Roma, dum ſola terrarum ultima trophæîs illuſtraret; tuncque pro dignitate Imperii ſplendere primùm viſa eſt, cum Auguſtus qui (*b*) *lateritiam* acceperat; diuturnâ pace *marmoream* fecit.

Etſi autem nullâ tempeſtate artes in Galliâ jacere paſſus eſt Rex, omni tempore artium Patronus: illas tamen pace potiſſimùm coluit & amplexus eſt; atque ita eſt amplexus, quaſi pacificas artes unicè diligeret; ita coluit, ut nec ullâ ætate illæ, nec ulla ætas ab eis tantùm ſplendoris acceperit.

Extiterunt quidem Ptolomæi & Philippi, qui artes ingenuas benigniſſimè foverent; ſed alias, nemo omnes, LUDOVICUS Ptolomæîs & Philippîs benignior omnes benevolentiâ comprehendit, ſive manu, ſive ingeniô perficerentur; & nullas tutelâ excludi voluit, qui omnes tueri potuit.

Reperti ſunt Trajani & Conſtantini, qui oblatas ultrò & apud ſe natas humaniſſimè tractarent. Hic Trajanis & Conſtantinis humanior, exules quoque vel peregrinas evocavit ad ſeſe; & dignas exiſtimavit non modò, quæ acciperentur comiter, cùm ſe offerrent; ſed etiam quæ, cùm abeſſent, amiciſſimè invitarentur.

(*b*) *Sueton in Auguſt.*

In-

Inventi ſunt Caroli & Franciſci, qui ſive natas domi, ſive aliunde accitas tamdium liberaliſſimè alerent, dum illas hoſpites haberent. Hic Carolîs & Franciſcîs liberalior, externas quoque, & in aliena ditione commorantes, munificentiâ ſua ſuſtentavit; & earum voluit dici Pater, quarum non poſſet vocari Princeps.

Non defuerunt Antonini & Andronici, qui admiſſas in palatium collocarent honorificè, & ſibi aſſidere aliquando juberent. Hic Antoninîs & Andronicîs in honorandis artibus prolixior, ſedem illis propriam fixit in palatio; & regiè habitare dedit, quibus regnare dederat.

Fuerunt varia ætate locupletes artium patroni, qui eis domicilia ponerent, vectigalia attribuerent, præmia proponerent. Hic cæterîs locupletior patroni, & omnia largitus eſt, quæ largiri multorum eſt: & hoc addidit, quod is fermè unus dare potuit, materiam ſingulis ampliſſimam de ſuo, & eximium operis argumentum.

Quantam enim eloquentiæ Gallicæ in virtutibus ſuis laudum ſegetem; quantam Hiſtoriæ rerum præclarè geſtarum copiam: quantam Inſcriptionum Academiæ titulorum varietatem; quantam Pöeticæ miraculorum ubertatem; Statuariæ verò & Picturæ, quàm abſolutam Herois ſpeciem obtulit?

Tametſi omnes de te LUDOVICE, artes ſæpè conquerentes audivimus. Quærebatur Pictura

ctura posse coloribûs istam oris dignitatem adumbrari. Quærebatur Statuaria nullo marmore istam vultûs ac totius corporis majestatem recipi. Querebatur Poëtica nullam sibi in tot prodigiis, fingendi laudem relinqui. Querebatur inscriptionum Academia nullis te satis dignis nominibus inscribi. Querebatur Historia tuîs gestîs incredibilibûs sibi fidem abrogari. Ipsa querebatur Lingua Gallica, virtutem tuarum numero & magnitudine, omnem vocum suarum vim & copiam exhauriri. Omnes denique conquerebantur artes, quòd per te locupletatæ, in te ornando essent inopes; & quòd mancas mutasque in te faceres, in cæteris omnibus habiles & desideratas. Se tamen ingratas videri negabant posse; imò benè de te meritas prædicabant: quoniam etsi ornare te non potuerant, qui à te omnia, nihil ab arte ornamenti accepêre, tuam certè ornaverant Galliam; quod unum expetebas.

Respiciat enim illa se, & omnium gentium facta spectaculum, ipsa contemplari se amet, videat adjectam ædibus magnificentiam, hortis amænitatem, urbibus splendorem, sermonibus elegantiam, scriptis venustatem, cantibus svavitatem, telis & saxis animam, omnibus omnis generis monumētis dignitatem. Videat impositas arces finibus, portus additos littoribus, naves portubus, nautas navibus, nautis disciplinas.

Vide-

Videat invecta montibus flumina, infusa terris maria, adscripta recèns cælo sidera; hæc videat; & nihil Romæ invideat, quæ Augusto Principe non tot aluit artes: nihil Græciæ, quæ tam brevi tempore non tot instituit artifices; nihil reliquo terrarum orbi, qui vix, quantus est, tam varia operum miracula complectitur. Hæc omnia debet artibûs illa quidem, & artificibus; sed artes ipsas ipsosque artifices LUDOVICO debet, qui non diuturnâ pace, ut Cæsarum alter, sed exiguîs sic usus est bellorum intervallîs, ut Galliam, tum agendo viribûs, quantùm potuit; tum emendando legibûs, quantùm debuit; tum verò artibûs ornando, quantùm fermè voluit, pace quàm bello major videri meruit.

Et sanè talem admirati sunt, sive principes, qui ex variis Europæ regnis, sive Legati, qui ex ultimis mundi regionibus, ad eum multò plures, quàm olim ad Augustum adiêrunt. Utrique Regis & Regni fama exciti venerunt. Regnum ex Rege æstimaverant, antequam venirent: Regem ex ipso Regno, postquam venerant, ac demum alterum ex altero æstimaverunt, & Regnum opibûs florentissimum, legibûs fundatissimum, artibûs ornatissimum contemplati: Regem verò formidatum foris, & amatum domi; sic regentem imperium, ut familiam, summâ clementiâ; sic familiæ ut regno moderantem;

tem; summâ auctoritate; fusum suâ sapientiâ per omnes regni partes, velut animam per corpus: & omnes regni ordines velut ejusdem corporis membra, communi sociantem vinculo, & uno spiritu moventem conspicati ac venerati, famam in utroque, hoc est in Rege & Regno; non mendacii, sed silentii arguerunt: quòd non plura veris, ùt solet, sed longè pauciora de utroque narraverat. LUDOVICUM bellô magnum audiêrant; pace majorem viderunt. Nos Religione maximum vidimus & Regem nomine ac re Christianissimum tertia orationis parte lugemus.

TERTIA PARS.

CUm omnibus Christianis hominibus Religione magnis esse fas est; quia Religio ipsa magnos facit: tum Regibus hâc licet esse maximis: quia possunt ipsi maxima, Religionis causâ facere. Neque id aliquamdiu regnant. Quo etiam altero ex capite, qui magni pace vel bello fuerint, possunt fieri Religione maximi. Bellum enim & Pax ita partem sibi vindicant in vita Principis, ut sese mutuò excludant: Religio totam Christiani Regis vitam postulat, ut nulla ejus parte excludi debeat. Quo utroque nomine, maximus Religione fuit LUDOVICUS, qui & maxima, & toto vitæ tempore Religionis causâ fecit; sive dum illam vindicaret edictis,

sive

ſive dum amplificaret beneficiis; ſive dum exemplis illuſtraret.

Mirum fortè vobis Oratores ſacri, at non moleſtum, credo, accidet, quòd ego, aliam à veſtrâ, dicendi orationem ſecutus, *Regem* exhibeam quoq; Religione maximum. Meſſis hæc noſtra omnium eſt; omnibus in hanc licitum eſt falcem injicere. Neque, ſi veſtra præcipuo quodam jure ſit, nos tamen ab ea per vos ſeveriùs arceri deceat. Qui ex noſtra ſegete bellica tantùm aſſumitis: è ſacra meſſe veſtra, tam præſertim ubere, aliquid decerpi concedite.

Auctoritate ſibi à Deo creditâ Regem uti, majeſtatem ut aſſerat ſuam, hoc regium quidem eſt, ſed humanum. Illam adhibere ad vindicandam Dei Religionem, id verò regium ac propè divinum eſt. Eò vertit auctoritatem ſuam Rex Chriſtianiſſimus, quo primùm die illam per ætatem obtinuit, & ejus exerendæ facultatem habuit. Sedit ille in auguſtiſſimo Senatu, more majorum; at non tam ſibi, quàm ſupremo Numini aſſerturus reverentiam.

Homines audîerat ſanctiſſimum Dei nomen uſurpare ad contumeliam, & ipſum invocando provocare. Illorum temeritatem ſacrilegam non tulit Ludovici IX. hæres & nepos, ætate disjunctiſſimus, pietate proximus; & graviſſimum in eos edictum promulgavit. Quô edictô omnium primô, & impia clauſit ora, & os ipſe ſuum pieta-

pietati consecravit. Omnem accepit Religio, & optimè sperare cœpit. Omnem vidit Hæresis, & si quid provideret, malè augurari debuit.

Illa jam inde à sæculo, eòque amplius, in Regni Christianissimi gremio partu infelici procreata; & à tenebris natalibus in apertam lucem educta; à vulgi studiis ad nobilium gratiam profecta; ab humilibus obsequiis, ad armatas preces, & ad cædes denique progressa, nihil in doctrina sincerum, nihil in legibus involatum, nihil in sacris impollutum, nihil in toto regno inconcussum reliquerat. Huc nimirum pertinere solet egregium illud navandi & emendandi studium! status regni convellitur, Religionis facies deformatur.

Has quidem injurias Ecclesiæ Parenti optimæ illatas doluerunt, ùt decuit, Filii ejus Primogeniti; & quantùm in se fuit, ulcisci voluerant; sed crebrîs licet confossa vulneribûs hœresis, spirabat tamen in intimis Galliæ visceribus; & suîs ipsa cladibûs superstes, omnia triumphorum insignia retinebat. Grassabatur in regno contemptrix Regum; sedebat in foro violatrix legum? delubra incolebat pernicies templorum, & aras aris, sacra sacris conjungebat in eodem solo, & opponebat, sanctissimæ Religionis æmula pariter & socia, hospes simul & inimica, ô pudor; hæc posita de se trophæa Religio videbat, ô dolor! & precibûs lacrymîsque vindicem implorabat.

Adfuit

Adfuit LUDOVICUS, qui grassantem belluam legum vinculis coërceret, & capita exerentem modò hoc, modò illo capite truncaret. Sed illa rumpebat laqueos, & uno capite abscisso, novum illico proferebat. Sensit pius, nec fabulosus monstrorum domitor vivacem hydram usque in Religionis damna pullulare. Timuit vinci; & hoc magis timuit, quòd non sibi, sed DEO vellet vincere. Artes opposuit artibus, sanctas impiis. Statuit uno ictu omnia simul fertilis monstri capita resecare. Arduum verò consilium; & iis omnibus, quæ bello vel pace gesserat, facinoribus longè operosius: sed hoc magis eo dignum Principe, qui Religione mallet, quàm pace vel bello, videri, & esse maximus.

Non illum à proposito revocaverunt edicta quædam regia, quibus novitas muniebatur: illa per iniquitatem temporum extorta intelligebat; & ad tempus concessa; nec semel per impiam temeritatem violata viderat. Non illum infregerunt objecti metus: id unum timuit, vel potiùs cavit, ne quid sibi in causa Dei timeret; & novitatem sciebat nunquam magis timendam esse, quàm cum timeri se consideret. Non illum fefellerunt dolosa ejus obsequia: illam noverat tamdiu fermè obsequi, quàm rebellare non auderet. Non illum moverunt præstita olim & sæpè jactata superbiùs officia: illam comperera[t] nunquam benè regibus fecisse, nisi, ut regno mal[è]

face[re]

facere impunè posset. Non illum inflexerunt habendæ de sublata libertate querimoniæ; tùm benè libertati publicæ consultum fore credidit, si pereundi licentiam è medio sustulisset. Non illum deterruerunt spargendi tam audacter quàm malignè de nimia ipsius severitate rumores: satis se cunctando, hortando, invitando, severitatis absolverat. Non illum denique retardaverunt virorum multa de rei eventu malè ominantium terrores. Valeant inconsulta hominum, minùs quia nimis prudentum, auguria, Vaticinium LUDOVICO certum, Religionis vox: loquitur illa, hic audit: calamus exeritur, non gladius: edictîs pugnatur; edictis vincitur.

Rex jubet; & omnia impietatis templa repentè corruunt, vetat; & decies centena hominum millia ritus profanos deserunt: proscribit, & hæresis toto, quaquà patet regno, exulat: decernit; & quod multi Reges potentissimi, contentionibûs præliorum maximîs, longissimô annorum spatio consequi non potuerant, id Rex unus, uno die, uno edicto exequitur. O pietatem LUDOVICI admirabilem! ô potentiam cum ipsa pietate de miraculis certantem! hominem diceres (si dicere fas est) in destruendo, æmulari Divinā in creando celeritatē Adeste Clodovæi, Ludovici, Philippi, cæterique Reges nostri Religione magni, adeste; & nepotis vestri Religione maxi-

maximi triumphos, si quid pietas invideret vobis invidendos conspicite.

At ecce peregrina, quamquam è Calviniano prognata semine, advehitur novitas; & Belgiô in Galliam pestis refunditur. Matris pessimæ soboles pessima, nec inficianda matri, quamvis ipsa matrem ejuret. Ambæ neque similes prorsus, neque dissimiles; sic, ut in diversis moribus, eandem facilè naturam agnoscas. Illa ferox, & temeritate præceps: hæc timida & metu cauta, illa se latè dominari prædicans; hæc se nusquam esse mentiens. Illa clamoribûs insanîs pugnax: hæc ipso defensa silentiô. Utraq; (ut plura omittam, quibus alteri cum altera minùs magisve convenit) utraque simulandi & dissimulandi artificiô pene par: & hoc maximè similis, quòd sit pro varia temporum ratione sui maximè dissimilis.

Hìc etiam tua, LUDOVICE, manus vindex poscitur. Nec sibi Religioni deerit Rex, ni susceptâ defensione constantissimus. Alteram hanc novitiam; sed minimè rudem hæresim, quibûs licet armîs impugnabit. Ista velut certiùs fallat, vel ut tutiùs lateat, intra Ecclesiæ septa se continet; ipsam Ecclesiæ telîs iterum atque iterum configendam tradet. Ista totîs sexaginta annis Summorum Pontificum & Cleri Gallicani decreta explodet vel eludet: Ille sanctissimis decretis edicta regia tamdiu adjiciet, & au-

ctoritatem alteram cum altera pio fœdere conjunget. Ista nihil fraudum omittet, quo in Gallia tanquam in materna possessione sedem & cubile figat: ille nihil omittet consiliorum, quo ipsam, sicuti matrem ejus, totâ Galliâ eiiciat & exterminet.

Tuum est DEUS optimorum dator & effector consiliorum, illud perficere, quod ipsi dederas velle: quod quamdiu vixit; voluit; quod & superiore, & hoc sæculo ita inchoavit, ut, cùm perficietur, ejus quoque opera perfici meritò censeatur. Sicque de bellica Novitate, quam multiplici vulnere confixit vivus, triumphet etiam mortuus.

Et sanè jam triumphâsset diu; & alterô post illum annô exorta, dudum ante ipsum, & per ipsum extincta foret hæresis, si tam hæc fuisset elidi facilis; quàm tertia illa pestis malè feriata, impiè otiosa, in sordibus quieta, quæ vix caput extulit; cùm evanuit. Quasi ex Italia in Galliam ideo tantùm irrepsisset, ut, quod Calviniana secta fuerat experta, quod experiebatur Janseniana, illud Molinosiana experiretur, nullam in eo regno hæresim benè quiescere, in quo regnaret LUDOVICUS Religionis vindex irrequietus.

Religionem ut vindicare possint Reges, sua facit auctoritas: ut possint amplificare, dat regia facultas; ut, quod possunt, id velint, svadet ipsa

Reli-

Religio; quæ Principum liberalitatem non ambit ſolicitè, ſed tacitè provocat; & ſi amatur, vel tacita auditur, illam audit vel tacitam, vel abſentem, & exaudit Rex erga omnes liberalis, erga ipſam omni loco & tempore munificus, dicerem prodigum, niſi verbum hoc removeret Pietas, quæ dona ſua ex ipſa dandi voluntate æſtimans, vix ſibi in dando ſatisfacit.

Quod enim unquam vel usquam muneris in Religionibus ab eo prætermiſſum eſt, qui templa amplius trecenta illi excitavit in ipſis Calvinianarum ædium ruinis; ut geminô lætaretur triumphô, & quòd illæ ceciderant, & quòd iſta ſurgerent? Qui nefariæ ſectæ Magiſtris ab errore ad veram fidem revocatis cenſus annuos attribuit; ne faciendo bonos, videretur feciſſe miſeros. Qui Regales aut regalibus, ſuppares domus extruxit vagis pauperibus, ne in vitium incurreret vaga mendacitas, militibus vulnere invalidis, ut parte ſui ſuperſtite DEO unicè viveret manca fortitudo; puellis nobilibus, ſed egenis, ut pietatem, omnium dotem optimam, colligeret indotata Nobilitas. Qui Regem ſanctiſſimum cum innocentiſſima familia, quàm ejectum regnô impiè à ſuis, tam piè excepit hoſpitiô; & ſolio reſtituere conatus eſt, dignum, qui reſtitueretur, dignus, qui reſtitueret, niſi dignior eſſet Religio, quæ eodem tempore in duobus maximis Regibus alterum pro ipſa fortiter a-

 gen-

gentem, alterum fortiter patientem haberet. Qui Pastores Ecclesiæ regendæ semper elegit, aut eligere voluit, non solùm bonos, sed etiam è bonis optimos. Qui præcones divini verbi munificentiâ suâ prosecutus est in plagas Orientis ultimas, ut quò Regis fama pervenerat, eòdem veri Dei gloria pertingeret. Qui ubicunq; gentium Legatos habuit, ita Religionem per eos asseri voluit, ut nisi Religionis rem agerent, nihil se Regis, vel Regni causâ egisse intelligerent: Sed hæc aliqua beneficia à Rege liberalissimo non omissa, ab Oratore auctiores intra limites incluso prætermittenda omninò sunt vel levissimè perstringenda. Neque verò recusandum est ea non capi orationis nostræ angustiis, quæ Galliæ finibûs non contenta, in vicinas, in medias, in ultimas orbis partes redundaverunt.

Me ne autem silentio transire egregia virtutum exempla quibûs Religionem LUDOVICUS illustravit; cùm tam regium sit nihil, quàm exemplum; nullum verò exemplum tam illustre sit quàm regium, ut me juvet diversa Regis Christianissimi tempora animô relegere, & exemplîs virtutum diversîs illustratam ab eo Religionem intueri!

Illum ego vobis exhiberem in summa fortuna summè modestum; omnibûs altiorem hominibûs, & tantò se minorem DEO gerentem, ve-

ctum triumphali curru, sed unde progressus in templa, spolia hostium & sua tholo appenderet; sublimem in solio, sed è solio delapsum ad aras, ubi majestatem regiam coram divina majestate deponeret; accipientem laudes, non falsas, quibus vera virtus locum vix relinqueret, sed veras, quas supremo Numini pietas referret; audientem supplicum preces, sed hominum, qui Regi ùt homini supplicarent, quos ipse humaniter admitteret, regaliter dimitteret. Magnum illis Regibus documentum, quos rebûs prosperis elatos, Diis æquat superbia; quibus fit templum aula, ara solium, consecratio laudes, invocatio, preces; victima veritas, sacerdos adulatio.

Illum deinde vobis offerrem cnm adversa fortuna quasi cum hoste novo compositum; neque à tristibus ad tristiora sensim dalapsum, ut multos, quibus profuit antea fuisse miseros, quàm fierent miserrimi; sed à lætissimis in tristissima subitò demersum sinè ullo calamitatis usu: Regem à Victoria desertum; partim familiâ orbatum; Victoriâ in recedendo præcipitante cursum; morte in adveniendo corripiente gradum: ut qui paulò ante, Lilia Gallica in hostili solo defixa longissimè prospiciebat, jam Aquilas Germanicas expansîs alîs in Galliam advolantes proximè cerneret: ut qui modò Reges è sobole sua utrique orbi dabat; & tribûs ætatibûs dare poterat,

terat, jam orbatus filiô pater, nepote avus, pronepote proavus idque ferè añuum intra spatium, vix è numerosa progenie superstitem videret infantem in quo domus inclinata recumberet.

In his tot repentinis, tam luctuosis casibus & ruinis, quàm jucundum vobis (quoniam & in ipso luctu juvat oblata virtutis eximiæ species) quàm dignum superis, hominibusque spectaculum Rex indejectus, inconcussus, immotus; neque tamen rigido septus robore, quod sensum doloris excludat; se Regem, se patrem sentit; & utroque simul nomine, Rex in patre, pater in Rege dolet; sed Religione nixus, quæ vices ipsi rependat, quam is sustinet, quæ ipsum fulciat. Illum cerneretis erectum coram populo, ne animos ejus affligat; & demissum coram Deo, ut ferientem ejus manum adoret. Illum audiretis, non accusantem duces in bellicis cladibus, ut accusabat ille (c) Cæsar post cladem Germanicam etiam mortuis parcere nescius; sed unum se arguentem omnium auctorem cladium & à regno in regium caput pœnas votis advocantem; illius exemplô Regis, quem peccando secutus fuerat; quem pœnitendo sequi volebat.

Verùm ab hac imagine, quoniam immorari non vacat, deflectamus oculos; ac ne levissimis qui-

(c) *Sveto in August.*

quidem aſpectibus cæteras delibemus LUDOVICi virtutes, quæ cùm ille palam officiis Chriſtianæ pietatis fungeretur, populos Regis admiratione, Dei reverentia defixos tenuerunt: ut qui Regem propter Deum colerent, Deum colere ab ipſo Rege diſcerent. Illuc properet Oratio unde animus refugit: & in eo dicendi finem faciamus, in quo Religionem maximô, ſed ultimô Rex immortalitate dignus exemplô decoravit.

Huc mentem advertite omnes ex omnibus mundi partibus Chriſtiani Principes, & LUDOVICUM non jam fulminantem bellô, non ſedentem in ſolio, ſed afflictum morbô, & in lecto jacentem intuemini; neque ab illo vincere aut regnare, ſed mori diſcite. Quamquam ſic quoque regnat, ſolo ſtratus corpore, toto erectus animô, & veluti ſol nunquam viſus major, quàm in occaſu. Sic quoque vincit, nunquam fortior, quàm cùm inermis: nunquam acrior ad pugnam quàm cùm hoſtis formidoloſior.

Vincendum vitæ deſiderium, quæ tum vehementiſſimè deſiderari incipit, cùm fugit: ita vincit, ut fugientem ne uno quidem gemitu vel aſpectu revocet. Vincendus regni amor, qui Principibus innaſcitur primus, & extremus immoritur; ita vincit, ut qui vincula exuat, non ſceptra deponat. Vincendus corporis dolor, qui à medentibus hoc gravior infligitur,

quòd

quòd ab ipſo doloris ſenſu ſpes ſalutis petitur, ita vincit, ut ſenſus à membris in animum tranſeat, ex animo in vultum non prodeat. Vincendus mortis metus, quæ tunc terret maximè, cùm frigida tacito gradu venit: ita vincit, ut in armorum tumultu fervidam vicerat. Vincendus Principum, & Procerum adſtantium luctus, qui jacente Rege conſternati animô, ſolo ſtant mœrore fixi: vincit, & ore placidus, voce firmus, ultima aliis monita; omnibus exempla diſpenſat.

Accede Infans Auguſte, ſolio avito mox admovende, accede: proavi amplexus, ſceptra, & potiora utrîsque præcepta excipe. Accedit; accipit; flet; admonente naturâ, quid amittat; docente nondum cupiditate, quid acquirat. Flentem LUDOVICUS DEO commendat, cujus dare regna & ſervare eſt; commendat Galliæ, quàm is pro poteſtate reget; Galliam ipſi commendat, ut paternè regat.

Dimiſsô regnô, ipſum imperii uſum dimittit, antequam lucis uſuram amittat; & huic tradidit Principi, qui Regis pupilli nomine imperabit. Atque illum jam nunc imperare jubet; non ut addiſcat, quod parendo didicit; ſed ut doceat, ipſo quod majus imperiô eſt.

Dimiſit omnia Ludovicus; ſibi ſolus ſupereſt, & quia ſibi ſupereſt, plùs retinet quàm dedit: ſed neque id ipſum retinet; & quas mors exuvias auferre jam parat, illas usque ſui Dominus

minus; usque Religiosus, pió benevóloque animo distribuit.

Cor suum, partem sui optimam, nec toto minorem Rege, & orbe toto majorem, huic attribuit Societati, cujus in corde semper vixit, & dum vivet illa, victurus est: quæ non dico, sua adversus parentem amantissimum observantia tanto esset digna pignore, sed quæ illo fieret indignissima, si non prædicaret.

Cæteras funeris sui leges non aliter describit, quàm si pompæ triumphalis ordinem præscriberet, ante mortem sibi superest; & de morte ipso mortis apparatu triumphans.

Non hic ego vos appellabo, Alexandri, sciebatis vincere; non vos Augusti, sciebatis regnare; nesciebatis mori. Sola hoc docet Religio, quàm non eratis edocti. Mortem sprevistis quidem, cùm vos dejectos & decumbentes invaderet; sed vel desperatione omnis vitæ vel falsæ immortalitatis exspectatione malè fortes. LUDOVICUS spernit, melioris vitæ spe ac desiderio pulchrè animosus. Hunc tu illi spondes tot ab eo vindicata edictis, tot amplificata beneficiis, tot illustrata exemplis, prima & ultima ejus cura, Reliogio sancta, quæ natum in sinu tuo Regem; in complexu tuo morientem vides & hoc uno titulo, quòd tuus moritur, gloriantem audis.

Nos interea effusi ante aras, vota, lacrymas,

animam ipſam offerimus, ut ille vivat, in quo parte noſtri meliore vivimus. Quid poſſe voveamus, cognoſcit, & improbat. Nos accuſat, quod ipſum velimus vivere. At ipſe te accuſares, *Rex* optime qui tuîs effeceras virtutibûs; ut te ſemper vivere vellemus. Pugnat tamen ille votis & vincit quod, timebamus, quod expetebat id obtinet: vixit.

De te non conquerimur, DEus vitæ mortiſque arbiter, cùm das optimos Reges laudandus: cùm repetis, adorandus; de te non conquerimur: & vota noſtra LUDOVICI votis ceſſiſſe patimur. Dignus erat ille, quem ad te raperes; indigni eramus, qui apud nos illum ultra retineremus. Ad nunc altera, quæ non pro eo, ſed cum eo apud te fundimus vota, bonus excipe.

Vivat ille Regis maximi Hæres parvulus, tam citò à Matris complexibus, à Patris exemplis, ab amoribus Avi, à proavi præceptionibus deſertus; & hæc omnia in uno Patruo ſibi reſtituta eſſe ſentiat.

Vivat ille felix; & in ſpes ſuas, quas nondum capit; in ſpes noſtras, quas jam affacit, utraſque magnas, tempeſtivè adoleſcat. &c.

Vivat ille diu; & eorum annos Principium accipiat, quos immatura mors regnis abſtulit.

Vivat, ille piè; & eorum virtutes animô comprehendat, quorum ſceptra manu colligit.

Denique vivat eo Rege dignus, qui magnam ipſi animam inter ultimos amplexus, cum Regno transmittere viſus eſt; & LUDOVICUM XIV. LUDOVICUS XV. amet nobis, noſtriſque nepotibus referre magnum bello, majorem pace, Religione maximum.

DIXI.

* * *